

NAČELO KORELACIJE U ŠKOLSKOM VJERONAUKU (2)

Analiza njegove službene provedbe u Njemačkoj
od "Zielfelderplana" 1973. do Temelnog plana 1984.*

ANA THEA FILIPOVIĆ
Primorska 20, 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni članak
Primljeno 28. 3. 1995.
UDK 238:37](410)
37:238](410)

“ZIELFELDERPLAN” ZA KATOLIČKI VJERONAUU U OSNOVNOJ ŠKOLI (1977)⁶⁸

S izradom novog okvirnog plana i programa za vjeronauk u osnovnoj školi započelo se još 1973. Komisija koja ga je sastavljala okoristila se kritikom prvog “Zielfelderplana” i iskustvima koja su se postupno stjecala. Zato se i teološki i didaktički nacrt ovog plana podvrgavao intenzivnim i višekratnim raspravama u različitim gremijima.⁶⁹

Teološko načelo korelacije kao polazište plana

Osnovnoškolski⁷⁰ plan ciljnih područja ne polazi više od čisto praktične nakane da poveže učeničku situaciju i vjerske sadržaje, odnosno na jedno ili na drugo usredotočene vjeronaučne koncepte. Njegovi su sastavljači započeli s jasnim teorijskim izlaganjem načela korelacije, koje žele provesti. U pozadini napetosti između dviju spomenutih sastavnica vjeronauka autori ovog plana prepoznaju pitanje odnosa između “objave i iskustva, vjere i povijesti, predane istine i njene konkretizacije u povijesnoj situaciji”⁷¹. Ovim planom oni ujedno pokušavaju pridonijeti stvaralačkom posredovanju baštinjene kršćanske vjere u današnjoj situaciji, kada raskorak između vjerske poruke i ljudskog poimanja sebe i svijeta oko sebe postaje sve većim.⁷²

Između tri moguća načina reagiranja kršćanske teologije i naviještanja na spo-

menuti lom, tvorci ovog plana izabiru onaj koji vodi između krutog začahurenja i ustrajavanja na onome što je primljeno predajom s jedne strane te brzopletog prilagođivanja duhu vremena s druge strane. Taj srednji put se naziva putem korelacije. On polazi od uvida da se sama objava događala u konkretnim životnim situacijama te da se kršćanska vjera uvijek ostvaruje u konkretnim ljudskim zbivanjima. On iz same kršćanske predaje razaznaje da se ljudska egzistencija i kršćanska poruka nalaze u trajnom međusobnom odnosu, u neprestanoj korelaciji. Zato danas najprije treba uočiti dijaloški karakter predaje te iznijeti na vidjelo i prevesti u suvremeni jezik izvorne životne situacije, u kojima su se molila, trpjela i stvarala vjerska iskustva. Tada će atraktivna i apelativna moć kršćanske poruke, koja u njima dolazi do izražaja, moći stupiti u dijalog s današnjim čovjekom, s njegovim nadama i problemima, pi-

* Usp. "Kateheza" 17(1995)1, 108-119

⁶⁸ ZENTRALSTELLE FÜR BILDUNG DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (izd.), *Zielfelderplan für den Katholischen Religionsunterricht in der Grundschule. Teil I: Grundle-gung*, München 1977. Dalje: ZFP GS.

⁶⁹ Usp. G. MILLER, *Zielfelderplan für den katholischen Religionsunterricht in der Grundschule. Arbeitsbericht*, u “Katechetische Blätter” 100 (1975) 9, str. 550-559; ondje str. 550-551.

⁷⁰ Osnovna škola u Njemačkoj = 1.-4. razreda.

⁷¹ ZFP GS, str. 13.

⁷² Usp. ZFP GS, str. 14 i 19.

tanjima i očekivanjima, kao i s raznim pokušajima kojima on nastoji riješiti te probleme i dati im smisao. U toj konfrontaciji i dijalogu oba partnera moraju doći do riječi u svojoj osobitosti, kao što i oba bivaju uzajamno obogaćena.⁷³

Da bi predusreli moguća kriva tumačenja gore zacrtanog načela korelacije, tvorci ovog plana jasno su izložili što ne podrazumijevaju pod tim pojmom. Prvo, "korelacija ne znači ni da se današnje iskustvo uzdiže na normu predaje, niti da se ono degradira na puki privjesak ili izmjenjivi zorni materijal". Drugo, "korelacija također ne znači da se posebnost kršćanske vjere u Božju neponovljivu i nenadmašivu objavu treba poravnati, oslabiti ili udesiti prema razini današnjih iskustava i pitanja". Treće, "korelacija ne može značiti da se kršćanski govor o Bogu i njegovoj objavi može 'funkcionalizirati' u korist čovjeka i njegovih iskustava". Četvrto, "korelacija ne može značiti da se za govor o Bogu i njegovoj objavi traže strateški povoljne točke, otvorena mjesta i rupe u ljudskom iskustvu, tako kao da bi kršćanska objava neposredno i izravno davala odgovor na goruće situacijske probleme ili uopće na posljednja pitanja, na koja čovjek kao čovjek (još) ne može odgovoriti".⁷⁴ Peto, korelacija konačno ne znači nadovezivanje samo na pozitivna i k tome djelomična iskustva smisla. Takvo nadovezivanje "ne bi bilo manje fatalno za govor o Bogu i govor o objavi, jer bi ono zatamnivalo kako mjeru čovjekove bijede, tako i osebnost Boga, koji se na posljetku dokazao kao ljubav u Isusovu trpljenju i smrti".⁷⁵

Korelacija kao didaktičko načelo

"Zielfelderplan" za osnovnu školu pokušava teološko načelo korelacije i didaktički provesti i konkretizirati. To nastojanje određuje temeljnu strukturu plana, koji se sastoji od dva ciljno-tematska krila (*Ja-ti-mi* i *Vjera Crkve*), koja su međusobno povezana znakovitim veznikom "i". Povezanost i ispreplitanje tih dvaju područja posebno dolazi do izražaja u formulaciji pojedinačnih ciljeva, ali i u formulaciji sadržaja. U tekstovima prvog područja već je riječ

o čovjekovoj upućenosti prema vjeri, dok se, pak, u drugom području govori o graničnim iskustvima u vlastitom životu i o iskustvu zajedništva. Korelativno povezivanje vjere i života ostaje didaktičkim načelom plana sve do zadnjih konkretizacija, tj. do skica tematskih područja i pojedinih nastavnih jedinica.⁷⁶

Podjela plana na dvije tematske skupine naznačuje da su nastavne jedinice dvaju područja tematski različita podrijetla. Tako plan ima istovremeno dva žarišta. Područje "Ja-ti-mi" sadrži teme koje predstavljaju horizont iskustava, doživljaja i pitanja osnovnoškolskog djeteta. No teme koje su se ovdje našle morale su proći kroz filter katoličke teologije - nadležne znanosti vjeronauka. Područje "Vjera Crkve" sadrži također ograničen broj tema, koje su "profiltrirane" tako da pogađaju učenikovu životnu situaciju i imaju za njega prepoznatljivo značenje. Tu se postupak "filtriranja" događao kroz sučeljavanje s religijskom i općom pedagogijom, s razvojnom psihologijom i psihologijom učenja, sociologijom i medijskom didaktikom te s iskustvima roditelja i nastavnika.⁷⁷

Osnovnoškolski "Zielfelderplan" nastoji poduprijeti ideju korelacije i time što oba spomenuta područja promatra s gledišta iskustva: kao životno iskustvo i kao vjersko iskustvo. Vjeronauk se, kao i svaki drugi predmet, treba nadovezivati na učenička iskustva i ravnati prema njihovim temeljnim potrebama, treba raščlanjivati i reflektirati ta iskustva, te omogućivati nova iskustva. Zbog toga ovaj plan nastoji svaku nastavnu jedinicu dovesti u vezu s temeljnim iskustvima i potrebama učenika. Tome služi odgovarajuća didaktička mreža, gdje su sve nastavne jedinice stavljene u sjecište *temeljnih ljudskih datosti* karakterističnih za djetetovo iskustvo i *temeljnih kršćanskih stavova*: vjere, nade i ljubavi.⁷⁸

⁷³ Usp. *ZFP GS*, str. 14-17.

⁷⁴ *ZFP GS*, str. 18.

⁷⁵ *ZFP GS*, str. 19.

⁷⁶ Usp. *ZFP GS*, str. 19-23; 27; 41.

⁷⁷ Usp. *ZFP GS*, str. 24-26.

⁷⁸ Usp. *ZFP GS*, str. 54-57.

Druga pretpostavka na kojoj se zasniva osnovnoškolski plan jest *teza o višedimenzionalnosti, višeslojnosti i višeznačnosti stvarnosti*. Usvajanjem ovog polazišta autori plana očito usvajaju primjedbe i prijedloge koji su došli do izražaja u raspravi oko prvog "Zielfelderplana". Vjeronauk, prema ovoj tezi, treba iznijeti na vidjelo čovjekovo pitanje o smislu, koje otvara empirijsku stvarnost u njenoj religioznoj dimenziji. To religiozno pitanje dovodi do spoznaje da je traganje za smislom moguće upravo na osnovi temeljnog iskustva da smisao mora postojati i da odgovor na pitanja smisla u konačnici biva čovjeku darovan. Vjernički odgovor na pitanje smisla time se pokazuje kao dimenzija iskustva, ali takvog iskustva koje obuhvaća i nanovo kvalificira sva druga iskustva.⁷⁹ Teza o višedimenzionalnosti stvarnosti konkretizirana je također kroz odgovarajući didaktički instrument, tzv. *didaktički raster planiranja*. Dvije se teze, prema zamisli autora, međusobno dopunjuju. Ono što teza o korelaciji govori o odnosu dvaju područja, to teza o višedimenzionalnosti prenosi na svaku pojedinu nastavnu jedinicu.⁸⁰

Načelo korelacije i školski vjeronauk

Zbog temeljne ravnoteže između ljudskih životnih situacija i kršćanske vjerske predaje, što ju je pedagoškim i teološkim "filtriranjem" tema i ciljeva nastojao uspostaviti, *Plan ciljnih područja za osnovnu školu* uglavnom je vrlo pozitivno ocijenjen.⁸¹ Sustavnoteološka kritika naročito je zadovoljna teološkim utemeljenjem načela korelacije.⁸² Ovo načelo zapravo i jest sustavnoteološka misaona forma, koja se temelji na kršćanskom načelu inkarnacije. Međutim, valja imati na umu da situaciju i objavu ne treba tek dovoditi u korelaciju. One su već sjeđinjene u vjerskim iskustvima na kojima se gradi tradicija vjere. U tu se tradiciju ugrađuju i sve daljnje korelacije između evanđeoske poruke i suvremenog iskustva što ih ostvaruju vjernici i vjerničke zajednice. Načelo korelacije kao teološka misaona forma pretpostavlja, dakle, korelaciju kao događaj. Ta misaona forma ne može garantirati uspostavu korelacije, koja zahti-

jeva obraćenje i završava činom vjere. Ona jedino može pomoći samom teologu i vjerniku da razmišlja o odgovorima svoje vjere naspram suvremenih egzistencijalnih problema i da "obrazloži nadu koja je u njemu"⁸³. Zbog toga uz religijskopedagoški model korelacije ne treba vezati prevelika očekivanja. Možemo, štoviše, reći da se ovdje otkriva i njegova problematičnost, jer u školskom kontekstu neopravdano pretpostavlja već življena vjerska iskustva.

Životna važnost i teološka reprezentativnost sadržaja

Koordinate didaktičke strukturne mreže "Zielfelderplana", koja treba transponirati teološke postavke na didaktičku razinu, odražavaju pokušaje tadašnjeg rada na nastavnim planovima, koji je išao za tim da se u vjeronauku uvažava dva kriterija za izbor nastavnih ciljeva i sadržaja: kriterij životne važnosti i strukovne reprezentativnosti.⁸⁴ To se nastojalo učiniti strukturiranjem teoloških sadržaja na središnje kategorije kršćanske vjere te strukturiranjem ljudskih životnih situacija u vidu temeljnih antropoloških datosti. Smatra se, naime, da unutar učeničkih situacija treba identificirati temeljne datosti ljudskog postojanja, kako bi se u odnosu na njih mogao izložiti i shvatiti zahtjev religije kao pretpostavka ljudskog postojanja i smisao svakog smisla. Jedino se na taj

⁷⁹ Željeli bismo odmah upozoriti da kritika osnovnoškolskog plana napominje kako ovdje nije jednoznačno određen pojam iskustva kao što nije niti jasno naznačena razlika između vjerskog i religioznog iskustva. Usp. A. SCHILSON, *Der Grundschulplan im Prüfstand systematischer Theologie. Zwei Vor-Urteile und drei Test-Reihen*, u "Katechetische Blätter" 103 (1978) 12, str. 934-941; ondje str. 937.

⁸⁰ Usp. ZFP GS, str. 21-22; 58-61.

⁸¹ Usp. G. BAUDLER, *Lehrpläne, Zielfelderpläne, Curriculararbeit. Eine Zwischenbilanz*, u "Katechetische Blätter" 102 (1977) 4, str. 363-370; ondje str. 365-366.

⁸² Usp. A. SCHILSON, *Der Grundschulplan im Prüfstand systematischer Theologie...*, str. 934.

⁸³ Usp. W. SCHÄFFER, *Erneuerter Glaube...*, str. 366-373.

⁸⁴ Usp. A. BIESINGER, *Der Zielfelderplan für die Grundschule. Elemente einer religionspädagogischen Würdigung*, u "Katechetische Blätter" 104 (1979) 1, str. 79-82; ondje str. 81.

način može odmah od početka didaktički uspostaviti korelacija između ljudske egzistencije i religioznog zahtjeva.⁸⁵

Neki su autori upozorili na probleme koji se vežu uz spomenuto strukturiranje vjerskih sadržaja i učeničke situacije. Ideja "svođenja" kršćanskih sadržaja na ono što je bitno teško izlazi na kraj s pitanjem unutar-teološkog i unutarcrkvenog pluralizma. Ono što neki stručnjak drži središnjim sadržajima svoje discipline ovisi u velikoj mjeri o njegovome teološkom usmjerenju i zato naglasci u tim sadržajima mogu biti vrlo raznoliki. Zbog toga se izvodi zaključak da je u vjeronauku najprimjerenije polaziti od pedagoški ispitanoj obzorja učenikova svijeta i otuda strukturirati vjerske sadržaje.⁸⁶ "Svođenje", pak, životnih situacija na temeljne antropološke datosti skriva u sebi opasnost ahistorijskog strukturalizma, koji ne vodi računa o povijesnim, društvenim i razvojnopsihološkim uvjetima svakodnevnih učeničkih situacija. Treba razlučivati moguće temeljne ljudske datosti ili temeljna iskustva te konkretna, svakodnevna ljudska iskustva. Nastavniku su upravo potrebne smjernice kako će površinsku fenomenologiju učeničkih iskustava "dešifrirati" u vidu temeljnih ljudskih iskustava.⁸⁷

Otvorena pitanja

Ovaj "Zielfelderplan" prema našem uvidu nije uspio dobro integrirati dvije teze na kojima se temelji. Razlog je tome što njegovi autori nisu prethodno odredili primarni cilj specifično školskog religioznog odgoja. Oni polaze od određenoga religijskopedagoškog koncepta, koji više ne provjeravaju. Didaktičku strukturu mrežu upotrebljavaju kao sredstvo koje će legitimirati, a ne ispitati taj koncept, premda bi njezina uloga bila upravo preispitivanje odluka plana u znanstvenostrukovnom i pedagoškom smislu.⁸⁸

Usvajanje teološkog načela i metode korelacije kao polazišta plana razumljivo je stoga što ono u sebi već sadrži određene didaktičke mogućnosti. Međutim, tu se previdjelo da će pri prenošenju ove unutarcrkvene perspektive na područje školskog vjeronauka izaći na vidjelo i stanovite

poteškoće, vezane uz činjenicu da se prethodno - u dijalogu teologije s ostalim odnosnim znanostima školskog vjeronauka - nije utvrdio prvotni cilj ovog predmeta. Plodonosnost korelacije dolazi u pitanje, jer se ne vidi da iz traženoga međusobnog prožimanja antropološkog i teološkog područja, koja se nalaze jedno uz drugo, proizlazi neko novo određenje sadržaja. Odatle se rodilo i pitanje je li u školskom vjeronauku bolje govoriti o korelacijskom ili o hermeneutskom modelu odnosa između vjerskog sadržaja i učeničkih životnih situacija.⁸⁹ No problem koji stoji u pozadini čitave diskusije o ispravnom shvaćanju korelacije jest zapravo jedno dublje pitanje: postoji li hijerarhija čimbenika koji određuju profil vjeronauka,⁹⁰ treba li u vjeronauku krenuti od pedagoških ili od teoloških zahtjeva i kako uskladiti te dvije bitne odrednice ovog predmeta.

TEMELJNI PLAN ZA KATOLIČKI VJERONAUKE OD 5. DO 10. RAZREDA. REVIDIRANI "ZIELFELDERPLAN" (1984)⁹¹

Temeljni plan je trebao otkloniti manjkavosti prvoga "Zielfelderplana" iz 1973. i

⁸⁵ Usp. G. BIEMER - A. BIESINGER, *Theologie im Religionsunterricht. Zur Begründung der Inhalte des Religionsunterrichts aus der Theologie*, München 1976, str. 28-32.

⁸⁶ Usp. G. B. LANGEMEYER, *Die Bedeutung der christlichen Strukturelemente als theologische Legitimation der Lehr-Lern-Planung*, u: G. BIEMER - D. KNAB (ur.), *Lehrplanarbeit im Prozeß. Religionspädagogische Lehrplanreform*, Freiburg 1982, str. 37-48; ondje str. 43-44.

⁸⁷ Usp. K. E. NIPKOW, *Das Problem der Elementarisierung der Inhalte des Religionsunterrichts*, u: G. BIEMER - D. KNAB (ur.), *Lehrplanarbeit im Prozeß...*, str. 73-95; ondje str. 85-86.

⁸⁸ Usp. R. BAUMANN, *Curriculumarbeit für den katholischen Religionsunterricht im Anspruch von Theorie und Praxis. Teil 2*, u "Katechetische Blätter" 101 (1976) 6, str. 373-384; ondje str. 377.

⁸⁹ Usp. A. BIESINGER, *Der Zielfelderplan für die Grundschule...*, str. 80-82.

⁹⁰ Usp. D. KNAB, *Ergebnisse aus der Curriculum-diskussion für das Problem der didaktischen Vermittlung auf der Lehrplanebene*, u: G. BIEMER - D. KNAB (ur.), *Lehrplanarbeit im Prozeß...*, str. 55-71; ondje str. 64.

⁹¹ ZENTRALSTELLE BILDUNG DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (izd.), *Lern-*

smatra se njegovim revidiranim izdanjem.⁹² No bitno izmijenjena struktura plana svjedoči o drukčijim okolnostima u kojima je nastajao. Ovdje se više ne polazi od nastavnih ciljeva i iskustvenih područja. Namjesto toga u središtu *Temelnog plana* nalazimo pet teološki i pet antropološki utemeljenih *područja učenja*, koja trebaju omogućiti progresivni porast znanja iz vjeronauka. Teme svakoga školskog godišta imaju jedan zajednički religijskopedagoški "*lajtmotiv*".⁹³ Za dvije trećine obaveznih tema autori donose odgovarajuće didaktičke razrade ("*Didaktische Erschließungen*")⁹⁴ te konkretnije prijedloge za izvođenje nastave ("*Planungsskizzen*").⁹⁵

Zamisao korelacije u Temelnom planu

Unatoč novoj strukturi, tvorci plana su nastojali sačuvati kontinuitet s prvim "Zielfelderplanom," a on se sastoji upravo u opciji za korelaciju.⁹⁶ Poglavlje *Religijskopedagoško tumačenje Temelnog plana* govori o tome kako se ima shvatiti načelo korelacije, koje predstavlja srž cijeloga plana.⁹⁷ Na ovim stranicama možemo prepoznati rezultate dosadašnjih razmišljanja i rasprava o ovoj problematici. Tu se nastoji i tezu o višedimenzionalnosti stvarnosti izraziti kroz shemu korelacije. Zato ovaj plan govori o korelaciji kao *teološkom načelu*, kao *putu traženja smisla* i kao *didaktičkom načelu*. U prvom značenju riječ je o temeljnoj korelaciji između objave i iskustva, između vjere i života. U drugom značenju korelacija se opisuje kao antropološko-hermeneutsko načelo. Ono označuje bitnu povezanost i međuovisnost ljudskog traganja za smislom i različitim religioznih i svjetonazorskih ponuda smisla koje potiču čovjekovo pitanje. Korelacija kao didaktičko načelo znači da u vjeronaučnoj nastavi treba uspostaviti kritički i produktivni odnos između događanja na kojemu se zasniva kršćanska vjera i današnjih iskustava konkretnih učenika i nastavnika. Taj odnos se naziva kritičkim, jer se sadašnja iskustva u konfrontaciji s predajom vjere moraju preispitivati i mijenjati, a sama se predaja u konfrontaciji s njima mora pojaviti u novom svjetlu. On se naziva

produktivnim zbog toga što predaja vjere potiče nova životna iskustva, a današnja iskustva istovremeno postavljaju predaji nova pitanja.⁹⁸

Teološki koncept koji stoji u pozadini ovih razmišljanja biblijski je utemeljen i antropološki orijentiran. On se kreće u okružju susjednih disciplina i uvažava rezultate pedagogije, psihologije i sociologije, tvrde autori plana.⁹⁹ Načelo korelacije, koje se zasniva na tom konceptu, pokazuje se kao načelo imanentno samoj biti vjere, a ne tek kao izvanjska metoda raščlanjivanja i posredovanja vjerskih istina.¹⁰⁰ Korelacija je istodobno životno načelo u življenju vjere, teološko načelo u vjerničkom razmišljanju, hermeneutsko načelo u razumijevanju vjere i didaktičko načelo u njenom posredovanju.¹⁰¹

felder des Glaubens. Grundlagenplan für den katholischen Religionsunterricht im 5.-10. Schuljahr. Revidierter Zielfelderplan, München 1984. Dalje: *GLP*.

⁹² Usp. W. ALBRECHT, *Vor dem Abschluß: die Revision des Zielfelderplans Sekundarstufe I*, u "Katechetische Blätter" 108 (1983) 10, str. 713-718; ondje str. 714.

⁹³ Usp. *GLP*, str. 14.

⁹⁴ Usp. *GLP*, str. 19-93. Didaktičke razrade u skraćenom obliku donose se i za izborne teme na str. 94-129.

⁹⁵ Usp. *GLP*, str. 131-213.

⁹⁶ Usp. L. HERMANUTZ, *Zwischen Erwartungen und Anspruch. Überlegungen zu "Lernfelder des Glaubens" (Revidierter Zielfelderplan) als einem Grundlagenplan*, u "Katechetische Blätter" 109 (1984) 9, str. 659-663; ondje str. 662.

⁹⁷ Usp. *GLP*, str. 239-261.

⁹⁸ Usp. *GLP*, str. 241-243.

⁹⁹ Usp. *GLP*, str. 248-249; W. ALBRECHT - H. KURZ, *Lernfelder des Glaubens: Der Grundlagenplan für die Sekundarstufe I. Grundlinien - Entscheidungen - Schwerpunkte*, u "Katechetische Blätter" 109 (1984) 9, str. 664-675; ondje str. 672; H. KURZ, *Der Grundlagenplan - ein revidierter Zielfelderplan?*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen" 28 (1985) 2, str. 80-83; ondje str. 80.

¹⁰⁰ Usp. A. SCHILSON, *Theologie und Anthropologie als Lernfelder des Glaubens. Hinweise zum neuen Grundlagenplan für die Sekundarstufe I*, u "Katechetische Blätter" 109 (1984) 11, str. 789-799; ondje str. 790.

¹⁰¹ Usp. G. FUCHS, *Einweisung ins Unglaubliche und Selbstverständliche. Zur theologischen Kunst des Korrelierens*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen" 28 (1985) 2, str. 84-91; ondje str. 87-88. Fuchs je, kao surevizor plana, u ovom članku nastojao teološki pobliže objasniti narav

Izrađivači plana priznaju da su svjesni zapreka koje ometaju komunikaciju između učeničkog svagdašnjeg iskustva i školskog procesa učenja. Kod učenika se često nailazi na pomanjkanje vjerskog iskustva što ga vjeronauk interpretira. Vjeroučitelj se k tome nerijetko susreće i s njihovim predrasudama, koje su posljedica negativnih iskustava s Crkvom i s kršćanima iz njihove sredine. No *Temeljni plan* i pored toga smatra da je školski vjeronauk jedno od značajnih mjesta učenja vjere te da upravo njegovo korelativno ustrojstvo omogućuje da i učenici koji su udaljeni od Crkve mogu upoznati životnu znakovitost kršćanske vjere. Model korelacije je stoga najprikladniji oblik školskog posredovanja vjere u sekulariziranom društvu.¹⁰²

Didaktička provedba načela korelacije i njezina kritika

Tvorci *Temelnog plana* smatrali su da se načelo korelacije mora prepoznati već na samoj njegovoj strukturi. Zato dva korelacijska pola, teologija i antropologija, dolaze do izražaja kako u izboru područja učenja tako i u formulaciji "lajtmotiva". Teološki i antropološki naglasci nalaze se u središtu didaktičkih razrada pojedinih tema i predstavljaju hermeneutski horizont u sjecištu kojega treba promatrati svaki sadržaj.¹⁰³ Zbog toga će autori plana ustvrditi da je načelo korelacije, koje je u prvom planu bilo tek naznačeno, sada zaista i ostvareno te u izvjesnom smislu unaprijed strukturirano.¹⁰⁴

Međutim, dok se ocjena predstavnika sustavne teologije slaže s ovim tvrdnjama autora plana, ozbiljnija religijskopedagoška kritika ima primjedbi upravo na provedbu načela korelacije na didaktičkoj razini plana. U konkretnome to izgleda ovako. A. Schilson drži da je načelo korelacije provedeno u izboru područja učenja tako što se teološki sadržaji izlažu u odnosu na iskustvo, a antropološki sadržaji predstavljaju tumačenje općeljudskih fenomena i iskustava u svjetlu kršćanske vjere.¹⁰⁵ R. Ott nasuprot tome smatra da podjela sadržaja na antropološke i teološke samo narušava korelaciju koja se pokušala uspostaviti "lajtmotivi-

ma". Teološka područja, k tome, odgovaraju pojedinim znanstvenim disciplinama, a antropološka jednostavno opisuju općenite zadaće ljudskog života. Korelacije među njima nema.¹⁰⁶

Dogmatičar ističe kako ispreplitanje dvaju područja osobito dolazi do izražaja u brižljivo teološko-antropološki formuliranim "lajtmotivima" pojedinih školskih godišta.¹⁰⁷ No drugi sudionici religijsko-pedagoške diskusije o *Temeljnog plana* ne dijele ovo mišljenje, jer uočavaju da tu učenička iskustva, potrebe i interesi nisu respektirani.¹⁰⁸ Neko znatnije uvažavanje učenika nije se moglo ni očekivati stoga što su sadržaji koji se nalaze pod tim "lajtmotivima" uzeti iz teološke i katehetske sistematike te odgovaraju principu cjelovitosti.¹⁰⁹ U ovom se planu nije pošlo od analize učeničkih situacija, koje su razvojno-psihološki i društvenokulturno uvjetovane, da bi se na temelju toga identificirale specifične zadaće vjeronauka u pojedinim školskim godištim. Zbog toga se ne vidi, niti to

korelacije, koju zastupa *GLP*. Njegova su razmišljanja Komisiji zaduženoj za reviziju *ZFP Sek I* poslužila kao teološki temelj i polazište. Glede toga usp. konačnu verziju članka što ga je napisao nakon diskusije u komisiji: ISTI, *Roter Faden Theologie - eine Skizze zur Orientierung*, u "Katechetische Blätter" 107 (1982) 3, str. 165-181.

¹⁰² Usp. *GLP*, str. 244-247.

¹⁰³ Usp. *GLP*, str. 16-17.

¹⁰⁴ Usp. W. ALBRECHT, *Vor dem Abschluß...*, str. 718; H. KURZ, *Der Grundlagenplan...*, str. 81.

¹⁰⁵ Usp. A. SCHILSON, *Theologie und Anthropologie...*, str. 794-795.

¹⁰⁶ Usp. R. OTT, *Grundlagenplan - kritisch betrachtet*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen" 28 (1985) 2, str. 91-95; ondje str. 94.

¹⁰⁷ Usp. A. SCHILSON, *Theologie und Anthropologie...*, str. 795-797; također H. KURZ, *Der Grundlagenplan...*, str. 83.

¹⁰⁸ Usp. H. KAMPSCHULTE - R. BAMMING, "Lernfelder des Glaubens - Grundlagenplan für den katholischen Religionsunterricht im 5.-10. Schuljahr". *Kritische Anmerkungen der Fachleiter für Kath. Religionslehre (Sek. I) der Bistümer Münster und Paderborn*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 6, str. 464-465; ondje str. 465; R. BAUMANN, *Arbeitskreis: Grundlagenplan und Situation in Hessen*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 10, str. 801-802; ondje str. 802.

¹⁰⁹ Usp. R. OTT, *Grundlagenplan...*, str. 92.

plan obrazlaže, zašto se baš dotični "lajtmotiv" stavlja uz određeno godište.¹¹⁰

Daljnji pokazatelj korelativnog ustroja plana jesu takozvane didaktičke razrade, u kojih se središtu nalaze teološki i antropološki naglasci, izdvojeni u dva paralelna stupca, za svaku pojedinu temu. Oni prema zamisli autorâ i mišljenju pobornika plana iznose na vidjelo tu dvostruko-jedinstvenu perspektivu, iz koje se promatraju sržni sadržaji vjeronauka. Didaktičke razrade zamjenjuju didaktičku strukturnu mrežu "Zielfelderplana" iz 1973., a svaki od njihovih elemenata na svoj način osigurava korelativnu impostaciju tema i ciljeva.¹¹¹ Kritičari *Temelnog plana* primjećuju, međutim, da se teološki i antropološki naglasci u didaktičkim razradama nalaze jedni pored drugih, ali da nisu integrirani u jedinstveni ciljni i sadržajni koncept.¹¹² Oni se češće nalaze u odnosu svojevrsnog paralelizma i asocijativnih sličnosti, negoli u korelaciji.¹¹³ Kod antropoloških naglasaka najčešće je riječ o općenitim razmišljanjima nad temeljnim ljudskim situacijama. Učenici se zato ponekad sučeljavaju s problemima i situacijama, čije oštine oni ni ne mogu biti svjesni. Antropološke implikacije pojedinih tema ne grade se na učeničkoj situaciji i ne polaze od specifičnog obzorja problema i pitanja njihove dobi. Zbog toga je tu korelaciju teško ostvariti, a mnoge od navedenih tema mogle bi se naći u bilo kojem školskom godištu.¹¹⁴

Prevaga teološke sistematike i zanemarivanje učenika

Nedostatno uvažavanje učenika u ovom je planu konačno dovelo do prevage teološke sistematike. Tu je egzistencijalna znakovitost vjere ponovno ustuknula pred zahtjevom za cjelovitošću i teološkom reprezentativnošću sadržaja. *Temeljni plan* se time opet okreće u smjeru katekizamske nastave i zaboravlja da su na školskom vjeronauku učenici-vjernici u manjini. Prevladao je strah da bi suvremena iskustva mogla okrnjiti kerigmu. Zato je opis učeničke situacije vrlo općenit i idealnotipski. Odnos prema iskustvu se svodi na tzv. temeljna iskustva i granične situacije, što

dovodi do apstrahiranja iskustva. Raspored sadržaja napravljen je prema teološkim kriterijima, pri čemu su uglavnom zanemareni kriteriji razvojne psihologije i psihologije učenja.¹¹⁵

G. Lange će priznati kako dojam da *Temeljni plan* premješta težište vjeronauka od orijentacije na ciljeve prema usmjerenosti na sadržaje, od uvažavanja učeničkih iskustava prema jačem uvažavanju crkvenih tema, odgovara nalogu što su ga dobili autori plana. No oni su unutar tog naloga nastojali učiniti najbolje što su mogli, nastavlja autor.¹¹⁶ Taj pokušaj, međutim, izgleda tako da se plan s teološkog gledišta ocjenjuje uzornim,¹¹⁷ dok se s religijskopedagoškog smatra neuspjelim.

Ustrojstvo *Temelnog plana* sigurno ukazuje na različitost okruženja u kojemu je nastao. U vrijeme njegove izradbe već su se mogle vidjeti granice kurikularnoteorijskog instrumentarija, koji je bitno obilježio prvi "Zielfelderplan". U ovo se doba, osim toga, sve jače čuju glasovi za više teološko-crkvenog sadržaja i više znanja u vjeronauku.¹¹⁸ Plan zacijelo odgovara tim za-

¹¹⁰ Usp. W. SIMON, *Erste Anfragen zur Lehrplannentwicklung*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 10, str. 795-798; ondje str. 796.

¹¹¹ Usp. W. ALBRECHT - H. KURZ, *Lernfelder des Glaubens...*, str. 666-669; A. SCHILSON, *Theologie und Anthropologie...*, str. 797-798.

¹¹² Usp. R. OTT, *Grundlagenplan...*, str. 94.

¹¹³ Usp. H. HALBFAS, *Lehrpläne und Religionsbücher. Notizen zu einer didaktischen Theorie*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen" 33 (1990) 4, str. 228-244; ondje str. 232.

¹¹⁴ Usp. R. OTT, *Grundlagenplan...*, str. 92-93; W. SIMON, *Erste Anfragen...*, str. 795-796.

¹¹⁵ Usp. R. OTT, *Grundlagenplan...*, str. 92-94; W. LANGER, *Problemliste zum derzeitigen Stand der Lehrplanarbeit*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 10, str. 793-794; ondje str. 793; H. KAMPSCHULTE - R. BAMMING, "Lernfelder des Glaubens...", str. 465; G. LANGE, *Symposium des DKV zum Grundlagenplan für die Sek. I und zu einigen Länderplänen*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 10, str. 790-793; G. HÄUSLER, *Arbeitskreis: Schülersituation - Schülerorientierung*, u "Katechetische Blätter" 110 (1985) 10, str. 799-800; ondje str. 799; W. SIMON, *Erste Anfragen...*, str. 795.

¹¹⁶ Usp. G. LANGE, *Symposium...*, str. 791.

¹¹⁷ Usp. A. SCHILSON, *Theologie und Anthropologie...*, str. 789.

¹¹⁸ G. Baudler govori o pravom katekizamskom "bumu" ovog razdoblja u Njemačkoj, koji

htjevima, sukladno nalogu što su ga dobili njegovi autori. Oni se izričito pozivaju na papinsku encikliku "Catechesi tradendae" i poistovjećuju načelo korelacije s načelom dvostruke vjernosti iz te enciklike.¹¹⁹ Međutim, ovo okretanje katehetskom razmišljanju i govoru neminovno nosi sa sobom i promjenu ciljeva školskog vjeronauka, koji se opet počinje shvaćati kao crkvena kateheza u školi. Iako je nakana *Temelnog plana* bila upravo ta da u vjeronauku uspostavi ravnovjesje i osigura korelaciju između vjerskog sadržaja i učeničkih pretpostavki, njegova je usredotočenost na teološku reprezentativnost sadržaja dovela do zanemarivanja realne učeničke situacije i kriterija životne znakovitosti vjerskih sadržaja.

ZAKLJUČAK

Pošto smo priveli kraju analizu naših dokumenata te pomno razmotrili ocjene i prijedloge stručne kritike s obzirom na provedbu načela korelacije u tim dokumentima, u zaključku možemo iznijeti sljedeća zapažanja.

Kada se krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina u vjeronaučnoj teoriji i praksi počela posvećivati sve veća pozornost učeniku kao subjektu nastave, a njegova su iskustva i životne situacije postali središnjim vjeronaučnim sadržajem, na razini službenih dokumenata se osjetila potreba da se u ovom predmetu zajamči stanovito ravnovjesje između novih "antropoloških" i tradicionalnih vjerskih sadržaja te da se oni uzajamno povežu. To je bila nakana i prvoga "Zielfelderplana" iz 1973. i njemačkog sinodalnog dokumenta o školskom vjeronauku iz 1974. U pozadini tog naoko pragmatičnog i kompromisnog nastojanja stajala je, međutim, teološka ideja korelacije, koja je ubrzo postala religijskopedagoškim načelom.

No već se kod ovih prvih dvaju dokumenata nailazi na probleme, koji otežavaju ostvarivanje proglašenog načela korelacije i koji bi mogli opravdati prigovor da se didaktika korelacije zasniva na stanovitom strukturnom dualizmu. To je u prvom redu pitanje neriješenog odnosa između religije i

vjere u Zaključku Njemačke sinode, pitanje koje je onemogućilo da se odredi jedan jedinstveni opći cilj školskog vjeronauka u kojemu bi se jasno očitovala nutarnja povezanost dvaju korelacijskih polova. S time je vezano i pomanjkanje odgovarajuće teološke elaboracije za jednu tipično pedagoško-školsku impostaciju vjeronauka. Iz tih razloga se i didaktička provedba načela korelacije u "Zielfelderplanu" pokazala neuspjelom, jer se dvije skupine tematsko-ciljnih područja ovog plana nalaze na prerasličitim razinama i govore prerasličitim jezicima a da bi njihovo povezivanje bilo uvjerljivo i plodonosno.

"Zielfelderplan" za osnovnu školu iz 1977. i Temeljni plan iz 1984. započinju već s teološkim razmatranjima o načelu korelacije, na kojima onda grade svoje didaktičke opcije. Postupno ugrađivanje ovih teoloških razmišljanja u nastavne planove zasigurno je bilo korisno za teološko opravdanje vjeronaučnog modela korelacije. No ono je nosilo sa sobom i opasnost teološkog deduktivizma, koji ne vodi računa o drugim čimbenicima što određuju ovaj predmet. Sustavnoteološka izlaganja imaju, naime, u sebi uvijek jedno normativno obilježje, što - ako ga se uzme kao polaznu točku didaktičkog rada - otežava dijalog s ostalim znanostima i sa stvarnom učeničkom situacijom. Povijest provedbe načela korelacije upravo pokazuje da je korelacija kao misaona forma, neizostavna za teološke procese reflektiranja i posredovanja vjere, prebrzo i bez posredovanja proglašena didaktikom. To je bilo uzrokom da je prosljeđe izrade nastavnih planova često išlo deduktivnim putem.¹²⁰ To naročito vrijedi za Temeljni plan iz 1984., koji ponovno zanemaruje sve

započinje s katekizmom "Botschaft des Glaubens" (1978), te preko oprečno koncipiranog "Grundriß des Glaubens" (1980) i drugih katekizama vodi do Katekizma za odrasle iz 1985. (Usp. G. BAUDLER, *Erfahrung - Korrelation - Symbol: Modewörter der neueren Religionspädagogik? Zum religionspädagogischen Stellenwert der Symboldidaktik*, u "Katechetische Blätter" 112 (1987) 1, str. 30-35; ondje bilj. 5).

¹¹⁹ Usp. W. ALBRECHT - H. KURZ, *Lernfelder des Glaubens...*, str. 673; *Catechesi Tradendae* 55.

¹²⁰ Usp. G. REILLY, *Süß, aber bitter...*, str. 17-25.

ono što je prvi "Zielfelderplan" (reviziju kojega ovaj predstavlja) nagnalo na traženje načela korelacije, a to je: sučeljavanje s didaktikom svoga vremena, usmjeravanje pozornosti na školski kontekst vjeronauka i razmišljanje o njegovu specifičnom doprinosu ciljevima škole te adekvatno uvažavanje učenika i njegove situacije što je ovaj predmet treba interpretirati.

Smatramo da je naše istraživanje iznijelo na vidjelo barem nekoliko do kraja nepromišljenih i neriješenih problema u svezi s primjenom načela korelacije na razini službenih dokumenata u Njemačkoj, problema koji su zasigurno postali jednim od razloga krize korelacijske didaktike. Naša analiza je pokazala koje su se primjedbe i prijedlozi uvažavali pri izradi susljednih planova, a koji su ostali zanemareni. Nezapažene su ostale prvenstveno one primjedbe na prva dva dokumenta u kojima se zahtijevalo da se u školskom vjeronauku polazi od senzibiliziranja učenika za religiozno i poticanja njegova rasta u religioznoj dimenziji života kao glavnog zadatka ovog predmeta. Smatramo da je to potrebno osobito danas, u situaciji sve veće religiozne indiferentnosti, kad mladi na-

raštaj najprije treba istrgnuti iz njegove zaobljenosti u empirijsko, kako bi svoj pogled mogao usmjeriti na druge perspektive. Religiozno-kršćanska tradicija i njezini sadržaji imali bi u ovom tipično školskom religioznom odgoju ulogu pogonske snage, koja će buditi i produbljivati religiozno pitanje te razbijati ljušturu današnje religiozne nijemosti.¹²¹ Tek se na taj način može govoriti o jedinstvenom kriteriju za izbor vjeronaučnih ciljeva i sadržaja, te o hermeneutskom (ili u pravom smislu riječi korelativnom¹²²), a ne tek atributivnom povezivanju učeničkih iskustava i situacija s kršćanskim vjerskim sadržajima.

¹²¹ Usp. osobito prijedloge G. Baudlera u raspravi prvih dvaju dokumenata.

¹²² Pojam *korelacija* se u posljednje vrijeme i u samoj sustavnoj teologiji pokušava zamijeniti nekim prikladnijim nazivom, koji bi mogao bolje eksplicirati njegovo značenje. E. Schillebeeckx tako, primjerice, govori o *kritičkoj interrelaciji*. Usp. *Tradition und Erfahrung: Von der Korrelation zur kritischen Interrelation*. Hans-Georg Ziebertz im Gespräch mit Edward Schillebeeckx anlässlich dessen 80. Geburtstag am 12. November, u "Katechetische Blätter" 119 (1994) 11, str. 756-762.